

בין "זולליה" ו"בולפוסיה" לגן הירק: ייצוגים של אוכל בעיתוני הילדים בתקופת הצנע

זהר שביט

מבוא

כל מי שגדל בארץ בשנות החמישים זוכר ודאי את ההפצרות לסיים את כל האוכל שבצלחת, שאליהן נלוותה בדרך כלל האמירה על "הילדים הרעבים בסין". עולם האוכל של שנות החמישים היה עולם של לחם לבן ולחם שחור, וסוג אחד של גבינה קשה, "גבינה צהובה". היה זה עולם רחוק מרחק רב מתרבות האוכל של ההווה הישראלית כיום, שבה מתנאה כל אחד מערוצי הטלוויזיה לפחות בתוכנית מרכזית אחת הקשורה לבישול, וסצנת המסעדות פורחת וכוללת מגוון של מסעדות גורמה משובחות. עיתונים מודפסים ומקוונים מפרסמים מאמרים על חוויות קולינריות בארץ ובחו"ל, כמו גם מגוון של מתכונים, מהפשוטים ועד המורכבים. חנויות הספרים מתהדרות מדי שנה במדפים עמוסים בספרי בישול, חלק לא מבוטל מהם הם כותרים חדשים.

גם בשנות הצנע בעשור הראשון למדינה גילתה העיתונות, כולל עיתונות הילדים, עניין רב באוכל, אבל ההקשר היה שונה מאוד מהשיח העדכני המאפיין את תרבות השפע של המאה העשרים ואחת. שנות הצנע היו ימי תור הזהב של עיתונות הילדים, שמילאה באותן שנים תפקיד מרכזי בתהליכי החברות של הילדים.

לא פחות מארבעה עיתוני ילדים מרכזיים ראו אור (לצד כמה עיתונים שוליים יותר כמו הבוקר לילדים, קול העם לילדים והמודיע הצעיר): פרט להארץ שלנו שהוקם ב-1951, נוסדו דבר לילדים,¹ משמר לילדים² והצופה לילדים³ עוד בתקופת המנדט.

בהיעדר תחרות מצד אמצעי תקשורת אחרים – ערוץ הטלוויזיה הישראלי הראשון הושק רק ב-1968 – שלטו עיתוני הילדים בתרבות הפנאי של הילדים והנוער, ושימשו ערוץ מידע חשוב וכמעט בלעדי. הם מילאו תפקיד משמעותי לא רק בבניית ידע העולם של הילדים, אלא גם בתהליכי החברות שלהם.⁴ מדי שבוע עסקו עיתוני הילדים בסוגיות הנוגעות לצנע באופן שנע בין דיווח אינפורמטיבי לתעמולתי: תקנות הצנע ויישומן, משטור חלוקת המזון, זמינות מצרכי המזון, הרכב הארוחות, חלופות אפשריות למוצרי מזון מסוימים ופיתוח אמצעי ייצור מזון עצמאיים. על רקע המחסור במזון, שנמכר בקיצוב ובפיקוח חמור, ביקשו העיתונים להנחיל לדור הצעיר ערכים של צניעות והסתפקות במועט, ועודדו את הילדים לכבד את החוקים והתקנות של הצנע, ואף לסייע באכיפתם. הילדים נדרשו לא רק לגלות הבנה למצוקות הזמן, אלא גם לשתף פעולה באופן אקטיבי

איך נקלטו אָפּ אַזעלע שטיי יגדים

הַשָּׁמַיִם
 קטעל נאָס קר ון טב,
 טלעקע שילויח טים,
 ואי אָפּער זאָב קרוזא
 קלי טפּאָפּים.

לשטע קאָנזאָ האַר,
 זם קול נאָס נאָפּס,
 נאָפּס חוץ קלז וְגַבַר,
 ראָפּוּ טאָנאָפּוּ.

אָךְ זש קאָנזים וַטאָפּט שולמט
 קאָנזים ספּין אָנזים,
 קאָפּוּ האַר זאָ אָפּשִׁיחֶךָ וְחַמַּת,
 זורבט זבצלי נאָפּקאָפּים.

יוֹפֵי טרן, תיא

יגדים מַתְּקִים
 בימים אלה אירע מעשה מביש: כמה ילדים, ודוקא בבית ספרנו, נכנסו לניגון אחד החשובים בקירית עבודה והורסו עמל טנים: חיבלו בעצמי יפים, געמור בחצר הוריו, פרוצוהים. אנטנו מתחמקים מסנותנו על ארבת, הנוסמ, ועל חער הרב של הטינעמ. שפּת נגלעה הוּסָר: מישט אכורי, לאַ רק כלפי בעל הגינה אלא גם כלפי חער.

וטוב שבוית' החינוך לא עבר על מקרה זה בשטס. כי לא יתכן, שילדים פאטנו ימלאם בלבם לעשות כן. גם עשו זאת אפנס מתוך שובבות בלבד, אבל לא נטטרו מעונש. הם צורכים לעבד את הגינה שחיבלו בה והוטל עליהם גם קנס כספי לטובת הקרן הקיימת לישראל.

בואת יוכיחו הילדים את חרטתם ודעו בעתיד לכבד את עמל' הכספים של הוולת. **דרורה אילון**, כיתה ז'
 (מתוך "הבאתנר", עולת חברת הילדים בבית החינוך א/ חולת)

נדקל שנגיבוע
 ליד ביתנו צמח דקל. גדול היה ויפה כפוחיו שלח לטרחקים. וילדים רבים שי חקו תחתינו. כל העיבר היה נעמד, מסתכל רגע, ואומר: כמתי ישך דקל זה? כמתי נאה אילן זה?
 יום אחד בא גרון וקיצץ את הדקל. רדעה האדמה כשנפל עליה נטל חטף, חוריד הגנע השטול דמעות דקות.
 איש לא ראה זאת. כי בבוקר היה חורב, אולם בעלות השמש ואנשים עברו והטנו את עיניהם כמחנבם אל העץ — הרדו ועמדו תחתם: מה זה היה לו לדקל? האומנם נגדע סאר הרחוב?
 אילם עומד הגנע, בוכה הוא על צמרתו כי אָרבת לו, ומשתתפים החושבים בצערנו...
 יעל סגל, כיתה ז' זענא

אני רוצה לספר איך קיבלנו ואיך נקלטו אנטנו ילדי' מסנות. — שולשה ילדים, ושולש תנו קיבלנו בשמחה את הבשרה על קב' לת שני ילדי' עולים. מיד התחלנו לעשות הכנות לקבלתם. אחותי הקטנה חזרה על כמה מלים שלמדנו ביידיש, אנטנו הגדר' לים, שזאת לנו כבר השנה השניה ללמדנו' ערביה, התכוננו לדבר ערביה.

כשבאו הילדים נתברר, שהם אינם יודעים לא יידיש ולא ערביה, אלא דוקא ספרדיה. ושפה זאת אינה ידועה אף לאחד מבני משפחתנו. שאלנו את אמא איך נגבר אמת ואמא ענתה בשטס: שפה זאת יודע כל ילד ויודע שפת האחות האהבה, אם תראו להם אותות חיבה ויודיות הם יבינו אותכם יפה. והיא צד' קה, זאת הוכיחו הימים הבאים.

בְּשׂוֹן - עוֹלָיִים
 גינת רבות מתרוצצות הנה והנה, והאנ' שים מסדרים את בתיהם. הילדים שטחים ועוררים בהנסת החפצים לתוך הבתים. יהיה לי הרגשה נעימה מאוד, השבתי בלבי: מה טוב, כי אין העולים וישים עוד במחנות העולים, בתנאים הקשים של החורף הקר הזה.

ערוי זיפרמן, בן 13½, קירית חיים

הַצָּנֵעַ
 אַם נָקָת רופפת פּשַׁשׁ מַתְּפַפֶּט —
 הַיא אַיִנָּה קְבִינָה אַת עֶפֶר קַעֲנָן.
 דַּעֲרִינָה טְדִינָה, וְאִרְיִן קָצֵת לְקַבֵּל,
 אַךְ טַל יִסְפֶּדֶר — קַשְׁפֶּךָ טוֹקֵן.
 עַדנָה סִבּוּ, כַּהֵן ח', נִשֵּׁר

יום בשון

עדנה סבו, "מנות הצנע", קוראינו כותבים, דבר לילדים, 25.1.1950

ואפילו לתרום להגדלת היצע המזון, כמו לדוגמה בטיפוח גינות ירק, בגידול תרנגולות מטילות או בליקוט פטריות.

אי אפשר היה לקרוא את עיתוני הילדים בלי להיתקל בסוגיית האוכל בכלל ובמשטר הצנע בפרט. מאמרי מערכת, מאמרי דעה ומכתבים לעורך, סיפורים קצרים ושירים, מעשיות עם, משלים, דיווחים חדשותיים ופרשנויות אקטואליה, ובהן דיונים בנוסבות הכלכליות שעמדו מאחורי היישום של מדיניות הצנע ובמצב הכלכלה העולמי והיחסים הכלכליים של ישראל עם מדינות אחרות, ואפילו קריקטורות וחידות — כולם דנו באוכל ובמשטר הצנע.⁵ כך לדוגמה החידה הבאה, שבה הוטל על הילדים למצוא את שמו של

עיתוני הילדים תיארו מציאות של דלות ודוחק, שבה חל איסור לא כתוב על הנאה מעניינים גשמיים. כל הטקסטים הדגישו את הציפייה שהילדים יסתפקו במועט ויקפידו על צניעות, מורל גבוה והתנהגות מוסרית, ואת ההכרח לשתף פעולה עם הרשויות בשמירה על תקנות הצנע ובאכיפתן, גם אם הילדים נדרשו לשם כך להיגרר לעימות עם הוריהם. לצד תיאורים של חברה סגפנית ומסתפקת במועט ומאמרים רבים שעודדו התנזרות וצניעות, וגינו את התשוקה לאוכל וההנאה ממנו, פורסמו בעיתוני הילדים גם רשימות שהציעו מפלט מהמציאות הדלה. ברשימות האלה הובאו תיאורים מפורטים של סעודות משובחות, ארוחות ערב מפוארות, נשפים אקזוטיים ומשתאות הדוניסטיים, שהמשתתפים בהם סעדו כמו מלכים, המזון ניתן בשפע וללא קיצוב והיין נשפך כמים. בניסיון לברוח מעולם הצנע לעולמות אחרים, חלופיים,⁶ מיקמו עיתוני הילדים את העולמות האחרים במקומות מדומיינים, ומה שחשוב לא פחות – מרוחקים מהמציאות המוכרת לקוראים הישראלים הצעירים.

רקע היסטורי

באפריל 1949 החליטה הממשלה הקבועה הראשונה על צנע – מדיניות קיצוב שתיתן מענה לצורך לקלוט את גל העלייה שעתיד היה להכפיל את האוכלוסייה היהודית במדינה תוך שלוש שנים וחצי. מטרת המדיניות הייתה להבטיח רמה מינימלית של תזונה, דיור ובריאות לכל תושבי המדינה.⁷ פיקוח מחמיר הוטל על מחירי המזון ועל סחורות ומצרכים אחרים שניתן היה לרכוש רק כנגד תלושים בפנקסים שחילקה הממשלה. אזרחי ישראל קיבלו תחילה בהבנה את משטר הצנע ונשמעו לתקנותיו, אך לאחר תקופה קצרה החל להתפתח שוק שחור. תגובת הממשלה לא איחרה לבוא, והיא יצאה למאבק. הוקמו בתי משפט מיוחדים שבהם הועמדו הסוחרים לדין, והוקמה יחידת פיקוח שפעולותיה הפרו לא אחת זכויות אזרח בסיסיות. היחידה חיפשה סחורות אסורות לא רק בחנויות ובמחסנים, אלא גם בבתי מגורים פרטיים ואפילו בסלים של נוסעי האוטובוסים. ממרחק שנים רבות תיאר העיתונאי זאב גלילי בזיכרונותיו את החוויה הטראומטית שחווה כילד כאשר אביו הבריח פריטי מזון כשנסעו יחד באוטובוס:

בכניסה לתל-אביב עצר האוטובוס במחסום של פקחי משרד האספקה והקיצוב. הפקחים, חמושים באקדחים, על זרועם סרט ירוק שעליו הכתובת פקח. כשראה אותם אבא הוא החוויר. הפקחים עברו בין הספסלים ושאלו: האם מישהו כאן מחזיק עופות? באוטובוס שררה דממה. רק מן הקצה חמד מישהו לצון והשמיע קריאת "קוקוריקו".

הפקחים הפכו לפתע רציניים והורו לכל הנוסעים לרדת מן האוטובוס. הכל נעמד בשורה והפקחים עברו מאיש לאיש, בודקים בכליו ובבגדיו. הם טיפסו גם על גג האוטובוס, עליו הונחו המזוודות, וערכו חיפוש מדוקדק. עקבות החרדה נכרו על פניו של אבא, אך למרבית המזל המזוודה שלנו הייתה מונחת בתחתית ערימת המזוודות

שעל הגג והפקחים לא טרחו לפתוח אותה. חזרנו לאוטובוס ואבן כבדה נגולה מעל לבנו. עברנו על החוק ויצאנו מזה בשלום.⁸

למאבק בשוק השחור גויסו גם עיתוני הילדים. הם תיארו את הנזקים החברתיים והכלכליים שגורם השוק השחור, וסוחריו תוארו כעלובי נפש ובני בליעל חסרי מוסר, המחבלים במדינה הצעירה. המאמרים נכתבו בטון רציני ומוסרני, על גבול התעמולה, וחדרו לפרטיות המשפחה. כך לדוגמה הסביר יעקב רבי במשמר לילדים את השאיפה לחלוקה שוויונית ככל האפשר של המשאבים המוגבלים:

את כמות־הסחורות המצויה יש לחלק חלוקה שווה וצודקת, באופן שכל אחד יקבל משהו מן המעט הנמצא – במקום שאחד יקבל הרבה ואחרים לא יקבלו מאומה. ואם יש מצרכים חיוניים הדרושים באופן מיוחד לחלק של האוכלוסייה – כגון חלב וביצים לילדים, זקנים וחולים – יש לדאוג שאותם מצרכים יגיעו לצרכנים אלה (יעקב רבי, "המלחמה בשוק השחור", משמר לילדים, 12.10.1950).

ברכה חבס, עורכת דבר לילדים, לא היססה לפגוע בסמכות ההורית, וסיפרה באהדה על ילד שלא הסכים לאכול מפני שהבשר שממנו הוכנה הארוחה נרכש בשוק השחור:

מעשה בילד שסרב לאכל את הבשר אשר השיגה אמו מחוץ למנות הקצובות למשפחה כחק. ולא עוד שהנער תבע מאמו, שלא תוסיף עוד לעבר על החק ותצטמצם במנת הצנע. האם הרי לא לעצמה דאגה אלא לבנה זה, שתהא מנתו גדולה יותר – והנה הוא המיסרה ומוכיח אותה בדבריו הצודקים. "איך אפשר לארגן כראוי את כלכלת הארץ – טוען הוא – אם בכל בית יהיו מפירי־חק" – וכך שם עצמו פקח קטן בתחומי משפחתו הוא (ברכה חבס, "ילדים בתפקיד", דבר לילדים, 22.3.1950).

כאמור, הרשימות בעיתוני הילדים התאפיינו בטון מוסרני, ורק מעטות מהן נכתבו באירוניה או בהומור, כמו לדוגמה מאמרו האירוני והכמעט סרקסטי של המאייר והסופר שמעון צבר,⁹ "מהו דג פילה?". צבר הסביר לקוראיו שהמונח מתייחס לא לנתח הבשר המשובח, אלא למוצר דגים מעובד שהיה נפוץ בשנות הצנע. הסברו לווה בדבריו הטרחניים־משהו של פרופסור מפוזר, שהסביר באריכות את המונח "פילה" בליווי צילום הדג שממנו מיוצר "הפילה" (שמעון צבר, "מה זה דג פילה?", הארץ שלנו, 7.2.1951). אין צורך להרחיב במשמעות החתרנית של רשימתו של צבר, המצביעה על האירוניה הטמונה בייחוס מונח שנקשר בדרך כלל למטבח העילי לדג המעובד שעד היום מעורר סלידה בקרב מי שגדלו עליו בילדותם.

יום יום או אוכלים דג מילה - מנה ראשונה, מנה עיקרית, קציצות, סטון, מבשיל; אבל מי מאמנו יודע

מה זה דג פילה?

הכרנו שמעון צבר, מנה לאנשים שונים כדי לברר את השאלה - והרי מה שהעלה בחכמה

המכות והראשונה שאילת מנתי היתה כמובן שנתנו הטובה - עקרת בית ותיקה ואם לחמשה ילדים. נגשתי אליה ושאלתי אותה - אמרי לי, בבקשה, נברת דגיית - את ודאי יודעת מה זה דג מילת? - דג מילת מה זאת אמרת? הלא אמרתי נו אכלים אותו כל יום וזה מין דג? - אם זה דג - או למה אין לו צורה של דג? - יידי, מה אתה חושב, שבימים אלה אין לי על מה לחשוב וחוץ מאשר... למה את?

לדג מילה צורה של דגים - אתה יכול לגשת אל מוכר הדגים ולשאלו אותו - הוא בודאי יגיד לך.

אמרת: "תודה" לשבתי הטובה והלמתי אל מוכר הדגים, מצאתי אותו עומד בא' חורי הרחוק כשלפניו גוש מילה גדול, והוא חותך ממנו מנות מנות ומגיש לק"י גים העומדים לפניו. רציתי לגשת אליו ולשאל - והנה התחילו לצעוק עלי בקול:

הי, שמעון! איך יכול לעמוד בתור כמזכיר כולם כן ארץ לעמוד בתור? אנוני עומדות הם כבר מהטוב בבוקר וכו'... וכו'... לא היתה לי ברירה אלא לך מוד בתור כמו כולם. עמדתי ימי שעה או שעות ששם לא שמתי לב לשעור, כיון שכל הזמן היו עוני קעוצות בגוש הגדול של המילה בתקופת הלילה בו מסורים או ראש או עצמות או לפחות קעקשים, שלמהם אכלו לוחות את מצואה המדויק.

שכחתי תורי מנתי אל המוכר - תס' לח לי מה זה דג מילת - כמה אתה רוצה? אינני רוצה לקנות. רציתי רק לדעת מה זה.

מה זה? - מה זה דג מילת זה ששם מין דג. - אם זה דג - או למה אין לו צורה של דג?

באמת לא שמעתי על כך אם זה דג או למה אין לו צורת של דג - חור מוכר הדגים על השאלה כמה שמעם.

נחבר אשאה. כי גם מוכר הדגים עצמם אינו יודע מה הוא מוכר, אבל רגע, אם מוכר הדגים איננו יודע מה זה דג מילה - מדוע לא אפנה אל היבואן, אל האיש שמביא את

הדגים מחוץ לארץ אפרתי לעצמי - הוא בודאי יודע מה הוא מביא לארץ. נגשתי למוכר המסחרי בתל-אביב, ולאחרי חפשיים וברורים מצאתי את משרדו של יבואן גדול של דג מילה.

אבל להפתעתי הגדולה - לא ידע גם היבואן להסביר לי בדיוק מה זה דג מילה. הוא אמר לי רק שזה חלק מסוים של דג בלי עצמות, ושביאיאם אותו מדנית, מנה"בניה ומאסלנר.

אבל מה זה "מילה". זה שם הדג? בדיוק מה זה "מילה" - אינני יודע.

הלכתי לחפש מישהו אחר שיכול לספר לי במטבח מה זה דג מילת שבני שים התרבותי ממדור לשני, שאילתי אל כל ה"שכנים, את עובדי הצרכנית, את חנוני הפ"כולת, שאילתי את חברי ומכרי - ולא הע"ייתי כלום. איש לא ידע.

לבסוף פגשתי ביריד שנתן לי עצה כיצד אוכל לקבל תשובה והסבר לבעיה. מה זה דג מילה? - לשאלו פרופסור מאוניברסיטה. בלי שהיות השארתי אצלו את הארטיקול שלי. הלכתי ברגל לתחנה המרכזית, עליתי על אוטובוס שנוסע לירושלים. כש"הגעתי לירושלים, נגשתי מיד לאוניברסיטה. הוא היה סגור - לחושש הנגזת, החלטתי לחפש פרופסור ברחוב. חפשיתי חפשיתי - עד שבצאתי אחד מהם מטיל לאטרו. איך יודעתי שזה פרופסור?

הרי כולם יודעים שמרופסורים הם מסורים מאוד, וכאשר פגשתי ברחוב איש אחר והוא ממטר מאוון למשל את אחד המפרים הבש על ראשו והיה קורא מתוד הכובע שבירדו - הבחתי שהוא פרופסור. ליתר בטחון נגשתי אליו ושאלתי אותו:

המלה לי, אדוני - אלי אתה יודע אישה זה רחוב ב"הודעה

הוא הסתכל בשעון היד שלו וענה לי - יום רביעי.

ענת הייתי בטוח ללא צל ספק שלם? נו עומד פרופסור והוא בודאי יודע מה זה דג מילה. לא הבהייתי ושאלתי אותו. הוא רוצה מניס את "מאניג'ולופיה בריטני" קחי. לאחר שברר לו את התכר המתאים החזיר את שאר הכרטיס לכיסו. הרכיב את משקפיו ובחשיבות האנושית לפרופסורים בלבד דרתי ודמתי - עד שבא את הרף שבו נמצא ציור של דג ואמר:

מילה איננו שם של דג זה הוא הא"סן שבו היו מכינים מבשיל מסוים של בשר.

בשר?

כן, משה יידיד הצעיר בשך "מילה" הוא נבחן של בשר בקר רך שמכילים או חו כשחוד גליל קשור בסרטי המרק נקרא מילה כלשון ודה. וקרא השם בשר מילת - אבל אדוני הפרופסור מה עניו בשר מילת לרג מילת?

סבלנות. יידיד הצעיר, על שם בשר המילה הרך - נקרא גם נחג דג רך, בלי עצמות - דג מילה.

כמה מענין - אמרתי לו וכולי מלא הנאת על הגילוי שסוף סוף הגיע ידיו. - זאת אומרת שמוציאים מהדג את העצמות - אין כמעט צורך להוציא את העצמות. בחורים דג מיוחד, הנקרא "קודפשי" (הוא חמור הים), אשר בחלקו האחורי, ליד הזנב, מצוי בשר רך בלי עצמות, ומכמו מכינים את המילה. לפעמים נמארות מעט עצמות מחלקים הקרובים לנחג זה ומצאים אותן בשעת השימור. או שהן נשן ארות - אותה מוציא איתן בזמן האכיל, ועתה איש צריך לה' להמשיך ברכי אל האין סוף ואל המפרץ לי ויחל.

טוב, אמרתי לו, אני נכונ לא להמריץ לך, אולם חן לי אדוני להתנחם את האזור של הדג הזה. כדי ששאלו לראות אותו לקוראמי.

הפרופסור נעתר לי ברחוב. העתקתי את הציור - והרי הוא לפניכם. דרך אגב - הראוי תי את הצויר גם לשכנתי, למוכר הדגים, ליבואן, ולכל חברי ומכרי, וספרתי להם את החשב ששמעתי - ועתה כלנו יודעים מה זה דג מילה.

הפרופסור נעתר לי ברחוב. העתקתי את הציור - והרי הוא לפניכם. דרך אגב - הראוי תי את הצויר גם לשכנתי, למוכר הדגים, ליבואן, ולכל חברי ומכרי, וספרתי להם את החשב ששמעתי - ועתה כלנו יודעים מה זה דג מילה.

הפרופסור נעתר לי ברחוב. העתקתי את הציור - והרי הוא לפניכם. דרך אגב - הראוי תי את הצויר גם לשכנתי, למוכר הדגים, ליבואן, ולכל חברי ומכרי, וספרתי להם את החשב ששמעתי - ועתה כלנו יודעים מה זה דג מילה.

הפרופסור נעתר לי ברחוב. העתקתי את הציור - והרי הוא לפניכם. דרך אגב - הראוי תי את הצויר גם לשכנתי, למוכר הדגים, ליבואן, ולכל חברי ומכרי, וספרתי להם את החשב ששמעתי - ועתה כלנו יודעים מה זה דג מילה.

הארץ שלנו

מהו עמוד זה ותיכן הוא ומצא?

שמעון צבר, "מה זה דג פילה", הארץ שלנו, 7.2.1951

להסביר את הצנע

למרות ההבדלים האידיאולוגיים ביניהם הציגו כל עיתוני הילדים עמדה אחידה לגבי הצנע וקבעו שמשטר הצנע הכרחי לבנייתה של המדינה החדשה ולקליטת גלי העולים. מאמר מערכת בהארץ שלנו ציין את הקשיים של המדינה הצעירה: "מלחמה בשבעה אויבים, קליטת-עליה ודאגה למצרכי מזון לאזרחים וכלי-ינסק לאנשי הצבא" (ללא שם), "בארץ ובעולם", הארץ שלנו, 9.5.1951. סופר הילדים אליעזר שמאלי הטעים את עוניה של המדינה ואת המחסור במשאבי טבע (אליעזר שמאלי, "ויהי לי לגן-ירק", דבר לילדים, 2.4.1952);¹⁰ יעקב רבי, העורך של משמר לילדים, תיאר את מצוקות

הזמן, ורחק בילדים להסתפק במועט (יעקב רבי, "צנע", משמר לילדים, 26.5.1949); ומשה טביומי, העורך של הצופה לילדים, הסביר מדוע יש לאמץ אורח חיים צנוע (משה טביומי, "פרשת הימים", הצופה לילדים, 23.6.1949).

עיתוני הילדים דיווחו באופן קבוע על תקנות הצנע השונות ועל השלכותיהן. כך למשל, ב־1951 דווח בהארץ שלנו על ההחלטה לסגור את בורסת הזהב, על המחסור בנייר ועל ההפסקות באספקת החשמל (ללא שם, "הקץ לבורסת-הזהב בתל-אביב", הארץ שלנו, 4.4.1951; העורך, "בינינו", שם, 11.7.1951; ללא שם, "קיצוצים חמורים בחשמל", שם, 2.5.1951).

לצד הפגנת רגשות פטריטיים גילו הרשימות בעיתוני הילדים יחס של סלידה ובוז כלפי סוחרי השוק השחור. את עמודי העיתונים עיטרו סיסמאות שנכתבו בסגנון גבוה וגיבו את הפעילות בשוק השחור ואת סוחריו:

הזהר מהגרר ב"זרם העכור" / התרחק מעולה! אל תהיה לשנינה! / הצטרף ללוחמים
ב"שוק השחור" / תן ידך לחזוק כלכלת המדינה!
(ללא שם, ללא כותרת, דבר לילדים, 18.10.1950)

לא תהיה הפקרות בסחור ומכור! / אל יהיה חלקך עם השוק השחור!
(ללא שם, ללא כותרת, שם, 25.10.1950)

לא נתן לו מרגוע, לשוק השחור! נרדפהו כל יום, עד נכהו אחור!
(ללא שם, ללא כותרת, שם, 1.11.1950)

האפקט הרטורי של היחס העוין לסוחרי השוק השחור חוזק על ידי השמעת קולם של הילדים במכתבים שפורסמו בטורים שנקראו "משלנו" או "קוראינו כותבים", או בטקסטים שכתבו הילדים, שחלקם מונו לכותבים צעירים בעיתון. הילדים נתנו ביטוי לבוז שחשו כלפי המעורבים בשוק השחור.¹¹ כך לדוגמה, באחד מגיליונות הארץ שלנו פרסמו שלושה כותבים צעירים מאמר שתיאר בביקורתיות רבה, ובתערוכת של בוז ורחמים, את העוסקים בשוק השחור:

שוקולד, שוקולד, שוקולד! מידרדרת הקריאה ברחובות חיפה הסואנים. ובפינה, ליד תחנת האוטובוסים, מתחת לעץ תאנה בשלכת, עומד בודד אדם צנום, בעל זקן וכובע מקומט לראשו, והוא לבוש במכנסים שאינן לפי מדתו. ביד רועדת הוא מציג את סחורתו – שוקולד וקופסאות שמורים. מדי פעם בפעם זוכה אותו אדם מסכן לקריאות בוז וגנאי כגון: שוק שחור, גנב וכו'. אך הוא ממשיך לעמוד בשקט ואינו שם את לבו לקריאות הבוז והגנאי (ע' ברונר, ח' שורק ומ' שריינר, כתה ח, בית ספר חוגים, "אני חושב", הארץ שלנו, 4.3.1953).

גם חוויות של מותרות התבררו, במושגים של המאה העשרים ואחת, כדלות וצנועות ביותר. כך לדוגמה תיאר אחד העיתונאים הצעירים את האפשרויות הגסטרונומיות המועטות שהוצעו למשתתפים בשיט לאורך חופי ישראל, שנחשב למותרות, ומלכתחילה

נועד לקומץ ילדים מיוחסים (נינון שיחור, עיתונאי קטן, "ראינו את חוף ישראל מסיפון 'קדמה'", הארץ שלנו, 1.8.1951). כתב צעיר אחר תיאר ילדות בלא שוקולד: "כבר זמן רב לא אכלתם שוקולד, ואולי שכחתם את טעמו" (שלמה אינהורן, "כיצד עושים שוקולד", הארץ שלנו, 29.8.1951).

— אשת 2 — האנקה הקרה שה אסר —
 וכי איך רצב?
 — רצב זה רצב — האנקה המושפת
 הפקדנה. — מי שאינו אוכל רצב.
 — מתחיש שלא אכל רצב הקו-אסר
 וכן העדה- הוא קש גריו בעקץ והתפוזות
 בעשן. שליו לאכל ולקטלה. שמת קתה
 הטנה חסרותה.
 — לאכי ולקטלה-אסר-תושעו והביס
 כח נכה. הנבלת מיש עשה על פני הפכה
 וקטחה את נבישה לקטחה. ענה ותשנו
 של גביס המבצלת וקסע מפנו גולל ריבתי.
 — לקיחו פרוקר ולא יחיש. טרסר הפסום
 הווקה לתיאוש. — חלף וקווח בין המתישום.
 (תחשבונו הפרוקר הריא אילי-העקף
 אל צנחא וקטח קרנה וקמחול. הם שרו על
 עם המתישום הננחיל. הם שרו על ספירת
 המתישום האיגית. והמקטח המולעס תרש
 ורשע ולמש אסן.
 חמשש עלתה פלתי-פעולה. שפכה אורח
 סקננת והם לוקטם אל הפכה טעח-רה. ש
 המבונן הניק ושל המתישום העליונים.

עוררות ומספוט של דגשות הפוקנה. נעה
 ספיר קרקסום. עשה המבון ובקס פיזיאיאו
 למרקה. תחשבו העלם קטו פנינים של
 בעקס. מבוקה.
 — חלף כל ליה. — זאננה חונן- ואסנה
 לא אכיל ולא שחיק-
 ובעציר כשלו: — לא אסנה סדס
 עקששים שלא עקטו פי לקנה. לא אשך
 בערקים קרקה.
 — נטר יחיימי וגם וקנתי ולא יראמי
 תחיש עקשם עקרת אבות. כה תאכל.
 סקנינו
 — לא אכל ולא אשקה.
 — אסכתי-י. קרתי. את מי העלה- אסר
 נתון צעטר. — אכל אסור למשנה. אביא
 את ענקה לפני העדה.
 — סלא אה חוכהק-טור- עורדהו תחישנו.
 עקס וקטח פעל הפכה העכורה.
 עקשה קרנה את קני חמשש פעולה וקרת
 על קארעול חלולת. עקשם כספו בעקשמה.
 קט: קטו כסורו ורוי קפלוס.
 — הטו תחישום וואינו- והקרו וכן
 תחישום — שקטו ורבי לא קרעהו אבות

אנטיטיקים. ספרה מסורי. תחיש התקרה.
 תחיש עקס עקמתה. עקס בערקים ובקשך
 ליקט.
 — מי הוא זה ואינוהו אנהו —
 וקטחה הערה יקווקט. קרעוד המבונן
 וקטחהו.
 — אנו הוא — קרא תחישנו-שקטו.
 עשו כי בערונכם. לא אשקה סן העם.

כבר רוב כן לא אכלתם שוקולד. תאלי
 שכתבם את עשמו: לכן ערוך יתנה לתורי
 להם: טעמו חוקק. בעצו הוא וואו שטוף
 עקשי אטיסיה.

גושני הקקאו

כיצד עושים שוקולד
 שמענו טק
 שלמה אינהורן

הסאת הקקאו. פהצד פשני מופיש גוש
 קקאו. חלק סן בנישים קטנה לסחלת
 משיית הקקאו וחלק קטם להאטיה משוקולד.
 מנישים המבצבים עתה הם הקרי טפס.
 כיתה טקנת אולם עם השרים כה טפס
 טפס. עשוד סקנת קאה. סין התקרים יעשה
 גם הסאת הקקאו.

רדף שיליות מהקטנות בעקשמים 4.9.2.1.
 קריים את התקרים המוסיסים טפס. טפס
 ער בים בנישים הקקאו. עם קר עקלת
 קבונה וו. קקלים השרת טפסה. עשורת
 לכונה טפסות אוקה עד קטשטורת
 בינייה. כר שחיל אסר-קל. שוקולד
 מהקשם עורד לסחלת הביניה.

כרמי לסחלת הביניה שוקולד מנוולי
 מובא למכנית שבוה. מהמקטחאות והצנרת
 למקרה. עד שמשוקולד קקאו. טכניות
 שוקולד מובאות למכונה המוקטת אוקס
 דבה אטת בשטי ציטות: טפסה זר כקף
 והשינה — נר חללק. שעליו חוקטת פיה
 השרשה המכונה ופיית המרשחונר שוקולד
 קל המכי הערץ וקאריות חוץ. ומגנין
 מקטיקוחו ללי אוקבי שוקולד.
 קישרשל קום מסורי קרר בעטרי גלם.

אחד העקרים המסרים הוא גרני-קקאו.
 הם כמים פאפריקת המצרכות. לשונ
 העקלים מוציאים כק 50% מההוצרת. והתקר
 נעלה לארצות הקרית ולענגלות. משוקולד
 מוצא לחוץ לצרף סוב סן הקולטי. הוא
 נקבר פארצות חוץ בעלטה כנה. ומכנים
 מטעם זר. משוקולד נמשאר פארץ איו
 מטיק ללי חושבו הערץ. ולכן הוא מוקלל
 בקנות קטבות.

אשכולות עם הקקאו. מהם מפיקים את
 גרני הקקאו הנופתים לאבק דק.

שלמה אינהורן, "כיצד עושים שוקולד", הארץ שלנו, 29.8.1951

המאבק בשוק השחור

עיתוני הילדים הנכוחו את המאבק בשוק השחור באמצעות פרסום ידיעות ומאמרים רבים. לדוגמה, דבר לילדים פרסם דיווחים על חיפושים שנערכו אצל סוחרים שהחביאו במחסנים חומרי בניין, מזון, מוצרי טקסטיל ונעליים שנועדו למכירה בשוק השחור (ללא שם, "השוק השחור יחסל", דבר לילדים, 15.10.1950). הארץ שלנו תיאר תעלול

רוחה של ילדים נגד אחד מחבריהם, שעבר על החוק הלא כתוב שאין להתרכב בפריטי מזון שהושגו שלא במסגרת הקיצוב (מאיר נחתומי, "מעשה בחבילה מאמריקה", הארץ שלנו, 4.11.1953), והצופה לילדים תיאר כיתת בית ספר שריגלה אחרי הסוחרים בשוק השחור וחשפה אותם (משה בזק, "קבוצת 'לבנון' נלחמת בשוק השחור", הצופה לילדים, 18.3.1953). אפשר לזהות על המסר החינוכי המעורר ילדים להלשין על אחרים, אבל מאמרים מהסוג הזה מיטיבים להמחיש את האווירה ששררה במערכת החינוך ובשדה התרבות ואת הערכים שביקשו העיתונים להנחיל לילדים.

קבוצת «לבנון» נלחמת בשוק השחור

החיה... עשית רוצה אני לספר לכם... המלה בכתב זה באחד מבתי הספר בירושלים... שנים ונכח על גישה ה"היסטורית"...

החוקן... יומן על הנגע ששטה בחלק גדול מן השוק הקטן בשוק השחור... וחי משום מחירים מופלגים ומכובדים עבור צרי רבים... שטענוס גדול ובמיוחד רעטי אי אפי' טר' הולכי.

לאחר שנים מרובה את דבריו השחררה רמנה עניקה בכתב... את המפתח המיקוד רמי שלח המיקוד לי... שיתח... דבריו כקודש, הוא שאלו... אבל איפה זה שוק השחור?

המלכודים... מרצו במחוס אולם המורה המסורה והכובי לרמי על גינת השחור... און כוסק כקונ אלא אותם האנשים המת' דקמים על מנתו הבנים ומפועים מחורגם כמחורים מכוללים אותם המחורים ה' המיקודים והר' המיעים מחורגם לא במורה שמתחילה לקעק' כי אם במורה רים נבחרים הרבה יותר אלו הם האנשים ההומים את ה"היסטוריה"...

לחפז ב"היסטוריה" והרי אנם יודעים אפילו מי הם האנשים הרעים המכובדים ב"היסטוריה" וכיצד להסמך? אולם מיכאל הסבור לאנשים את התלכ' וית', כבר מרומם נחמול ברבר בכל מיני מטרות ויודע מרובם על השוק השחור... כל אחד מאתנו בילכת אמתו לא י' טוק יודע עמה ואולי יודועו לו המרטיפי... אלה... קראת למפע רוצית עמטיו אני בכתב...

מה את מבינה? שאלה דלית... עכשיו אני נוכרת הסיבה רונית... כשהולכתי עם אמא לטוק לפני שבוע ואי' חו איש סתובכב בשוק עם הרנגולות בוד ובצעו לאנשים שנים אט... שחורתי... הוא בשם מה...שוק השחור? "איי איי... אמר דני... דרואיו לפני זמן קצר את המצב שלנו חולר עם הרפרל גדול על שכמי 'סחור' בצבצו נחיו כטר... עכ' סיי' אני מנין מה זה חור'..."

בצורה הרעיון סמם הילדים והחמישה החליטה להלחם ב"היסטוריה" ונבחרה למטרתה את כל אחד מאנשי השוק הש' חור' שיפגשו... הם חטבו וציעו שיות שוקים עד שילכסו החליטה על "קבוצת הלבנון" כי רחוב ילחם שחור' כפי ש' התבטאו אסורים...

ככל וים מיטיבי שטענוס חיתה רונית חור' לכת עם אמא לטוק ועזרת לה כקבוצות... איך ביום המיטיבי הראשון שלאחר יסוד... מבעת לבנון חתבה עם אמא לטוק אף הקעס לא רק במטרה לעזור לה כמנהגית... כי אם גם להשתדל לליות את אנטי... "שוק השחור" ונתנה אף ביתר קלות מי אשר צפתה לה... והגליחה בתקפידה... מיד בהבטת לחנות הירקות הבחנה ב' אשר היוצאת מחנותו ויורה כל מלא עני

משה בזק, "קבוצת 'לבנון' נלחמת בשוק השחור", הצופה לילדים, 18.3.1953

חלק מהטקסטים התמקדו בנקודת המבט הנאיבית של הילדים, והצגתה שימשה לעיתים לא רק כהפוגה קומית, אלא גם חידדה את ההבדלים בין הבנתם של מבוגרים את השוק השחור ובין הבנתם של הילדים. כך לדוגמה סופר בכתבה במשמר לילדים על ילד שהאמין שאפשר לקבל בשר כלי לשלם עבורו, בעוד במציאות מדובר היה באפשרות

לקנות את הבשר במחיר גבוה ממחיר השוק וללא צורך לשלם עבורו בתלושים מתוך פנקסי הצנע הממשלתיים (יעקב רבי, "קיצוב בגדים ונעליים", משמר לילדים, 10.8.1950).

הסתפקות פטריוטית במועט והשתתפות פעילה במאמץ לאספקת מזון

הילדות של שנות הצנע נקשרה לא אחת בחוויות של מצוקה: ילדים נאלצו לעמוד בתור, לפעמים שעות ארוכות, לבדם או בליווי בן משפחה מבוגר יותר, כדי לרכוש מצרכים בסיסיים; הם נאלצו להסתפק בארוחות לא מספקות ולא טעימות במיוחד; ובוודאי חשו בקשיים הכלכליים שעמם התמודדו כמעט כל המבוגרים שסבבו אותם והקרינו תחושות של דוחק וחוסר ביטחון כלכלי. לימדו אותם שאוכל לא נועד להנאה, והנחו אותם להסתפק במועט ולאכול עד תומה כל מנה שהוגשה להם: "את הלבן, הלבניה והגבינה צריך לאכל – עד כמה שאפשר, כל כמה שיש!" (וללא שם), "פנת הרופא: החלב ותוצרת החלב", הארץ שלנו, 5.9.1951, או "לאכול צריך כל מה שמגישים. את הצלחת יש להשאיר ריקה וכמעט נקיה. היו סמוכים ובטוחים, כי אין נותנים לכם אוכל מיותר, ביחוד בימינו אלה" (וללא שם), "פנת הרופא: בריאות יום יום", שם, 18.7.1951, ההדגשה במקור). מזון נועד לספק צורך קיומי ולהבטיח גוף בריא וחזק, ולא לשמש מקור להנאה. ילדים היו אמורים לא רק להזדהות עם מאבק ההישרדות הלאומי, אלא גם לקחת בו חלק אקטיבי. הם התבקשו להפגין איפוק והבנה מול הנסיבות הקשות, ולמלא תפקיד פעיל במאמצים להגדיל ככל האפשר את מלאי המזון. ההשתתפות האקטיבית בייצור המזון הוצגה כעדות לבגרות וכמטרה נשאפת. מאמרים שונים עודדו את הילדים ליטול חלק בהגדלת עתודות המזון על ידי מגוון של פעילויות כגון קטיף פטריות (דולק גרין, "הפטריות", משמר לילדים, 9.12.1948; מילא אהל, "מאספי הפטריות", דבר לילדים, 31.12.1952) וגידול תרנגולות, אך בעיקר על ידי טיפוח גינות ירק. מאמרים שונים הדגישו את היתרונות הטמונים בגידול עצמי של ירקות. סיפור בדבר לילדים תיאר ילד הלהוט לעזור לאביו בגידול הירקות, כי "כשאוכלים אתם את הירקות שזרעתם וגדלתם כמו ידיכם מרגישים אתם בהם טעם מיחד" (מ' מלינסקי, "עבודתי הראשונה", דבר לילדים, 15.8.1951). אליעזר שמאלי הטיפח לילדים להקדיש לפחות חלק מזמנם הפנוי כדי לסייע בהשגת מזון למשפחה, במקום לשחק כדורגל או לבטל את זמנם ולהסתובב נרגנים: "אמא לא תבזבז שעות לעמידה בתור ונפשה תשקט, כי סלה מלא תמיד ירקות טריים. הארוחה תהיה מוכנה בשעתה. והירק רענן ועסיסי, טוב למאכל ונעים לעין – ושלוש ושלוה בבית ואין מתלוננים..." (אליעזר שמאלי, "ויהי לי לגן-ירק", דבר לילדים, 2.4.1952).

"גינה ליד כל בית", שער מאויר, דבר לילדים, 23.4.1952

בעיצומו של המשבר הכלכלי בשנת 1951 החל להתפרסם בהארץ שלנו טור חדש בשם "עשה לך גינה", שלימד את הקוראים כיצד לגדל ירקות ופירט את רשימת הכלים הנדרשים לגינון (ללא שם, "עשה לך גינה", הארץ שלנו, 12.9.1951). טור אחר הסביר כי לאור החשש ממחסור במזון כתוצאה מהגידול במספר העולים, יש חשיבות רבה לגידול עצמאי של ירקות. הכותב סיפק לקוראים הנחיות מפורטות כיצד לגדל ירקות כמו כרובית, אפונה, כרוב אדום וקולרבי, וכיצד לטפל בירקות שנשתלו ולהשקותם: "שקרו על עבודת הגינה! ספקו את תצרוכת המשפחה בירקות, ואמא לא תצטרך לעמוד בתור,

להתעייף ולהתעצבן" (ללא שם, "עשה לך גינה", הארץ שלנו, 26.9.1951). מאמר בדבר לילדים בשם "גינה של חופש" הציג לילדים לטפח במהלך החגים גינה משלהם ולגרל בה מגוון של ירקות, והדגיש את העצמאות שילדים זכו בה בזכות גידול הירקות הרחק מפיקוחם של ההורים או המורים (בן כפר, "גינה של חופש", דבר לילדים, 30.7.1952). שיר של המשורר זרובבל גלעד עסק בתסכול הצפוי לגננים הצעירים לנוכח פגעי הטבע המזיקים לגינות, בלוויית המסר שאין לוותר, אלא לנסות שוב ושוב (זרובבל גלעד, "שיר הגננית", משמר לילדים, 12.9.1951).¹²

מהצנע אל סעודות הפאר והמזון בשפע

הכאן ועכשיו התאפיינו בצניעות והסתפקות במועט, לפחות בכל הנוגע לפנים הרשמיים של המדינה, שבאו לכיטוי בעיתוני הילדים בתיאורים של תמונה נזירית וסגפנית של המציאות. אבל בצד התיאורים האלה הציגו עיתוני הילדים גם תמונת עולם אחרת – עולמות מרוחקים או מדומיינים, או שניהם גם יחד, שהתאפיינו בשפע של אוכל, שהיה מגוון ועשיר, ולא אחת אקזוטי. בעולמות האלה פגשו הקוראים הצעירים תיאורים צבעוניים ומפליגים של סעודות משובחות וארוחות ערב מפוארות. לדוגמה, בטור שכותרתו "האם זה באמת כך?", הובאו אנקדוטות מופלאות מרחבי העולם. אחת מהן תיארה ארוחת ערב שהוגשה בארמון מפואר בהודו. פירות וממתקים הוגשו ברכבת קטנה עמוסה במטעמים שהסתובבה בין האורחים:

בארמונו של המהאראג'ה מגואלור (הודו) נמצאת אחת הרכבות הזעירות והיקרות שבעולם. הרכבת עשויה כסף טהור, ומונעת בכוח חשמל, ותפקידה – להוביל ממתקים ופירות מסביב לשולחן הגדול בשעת סעודה. הרכבת נוסעת לאיטה ונעצרת פעם בפעם, כדי לאפשר לאורחים להתכבד במטעמים (ללא שם, "רכבת המטעמים", הארץ שלנו, 6.6.1951).

לכבוד חג הפורים פורסם בהארץ שלנו סיפור שתיאר מסע דמיוני במנהרת זמן. כתב העיתון, מלווה בנער השליחיות של העיתון, נוסעים יחדיו לפרס, שם הם נפגשים עם המלך אחשוורוש ועם הוויזר המלכותי, המן. הם מסיירים ברחובותיה היפים של עיר הבירה ונתקלים באנשים החוגגים בלא רסן את סופה של תקופת הקיצוב, מפני ש"המלך ביטל את הקיצוב שהיה על המשקאות". ההשוואה הסמויה למשטר הצנע במדינת ישראל והמשאלה לראות בסיומו, יותר מנרמזות: "על המדרכות הצטופפו אלפים אלפים של בני אדם ושתו יין מתוך חביות כרסניות. היין היה בלי קצוב והשתיה בלי מנות, והעם – שר, צוהל ושמה" (עורד אבישר, "סופר הארץ שלנו נפגש עם אחשוורוש", הארץ שלנו, 21.3.1951).

בעקבות ביקורה בסין תיארה גורית אקסלרוד¹³ את קסמן של מסורות האוכל הסיניות. הכותבת ציינה במיוחד את אופן ההגשה האומנותי של המנות ונקבה בשמותיהם של כמה מאכלים, כמו רגלי צפרדע, שהיו בוודאי אקזוטיים לקורא הישראלי:

הטבחים הסיניים, שלדעת רבים אינם נופלים מן הטבחים הצרפתיים, נחננו גם בחוש אמנותי. לכל מעשה ידיהם הם משווים צורה נאה: את האוזים, הברוזים, האפרוחים, גורי החזירים והדגים הצלויים והאפוויים הם מגישים לשולחן בשלמותם, על כרעיהם ועל קרביהם עם תבלינים ואגוזים [...] הם אוכלים רגלי צפרדעים, למשל, או זנבות חזירים, ביצי צפרים, סרטנים, חסילונים, גבעולי במבוק ירקים, שבלולים, חוזה של צב וכדומה [...] (גורית אקסלרוד, "זכרונות מארץ סין: במטבחם של הסינים ומאכליהם", הארץ שלנו, 1953. 29.7).

הזכרונות מארץ סין
במטבחם של הסינים ומאכליהם

אכל לשפת, נאני מתנועעת אליו עד היום; הלא הן הביצים הטרודות עם ארז עשיר בסעוץ נמנון. לוקטוין של ביצים אלה, שהקטנטן בןדקת לשפוף חושש מספר, צבע שחור או ארוגמני. הצבע תלוי במיני המכלולן שהחזירו לחיפן. גלפני חוץ מראה ביצים אלו כשל ביצים רגילות, אך הן מקגלות להשפמר בקלפנתן הפשוט צדים מספר. וזכרת אני כי נספסם של כל המגרים הוקחו יוצאת לביצים אלה, וכך תר הנון לא יצא מסין כדי לקעם מאכל זה, וזו שפעם לא הצפער. מאכלי אחר האהוב במיוחד על המגרים היה כשר חזיר מותק-חמוץ בלשכב תפוחים, ואל כל המפאכלים הללו מתלנה חמיד קצרות הארו והגבורות. שפמנה אוכלים הכל. להם אוכלים בסין רק האירופאים, הסינים עצמם אים טעמים קטני. גם הפשקה הלאפי הוא יין העשיר מארו.

מי שסיים את ארוחתו, חוב למפצמן בשפתיו בנתנה ולתשמיש נחוק ללוח כי שבע נתנה, שאם לא כן יעלו השפח למעלה.

לשמע מקלות תללו יחשו אליך נגישי לך מנכת תפוח, מעלה קיסוד. כדי למחות את תועה מעל שפך ונגון. התענה דמי רבניה, אך מי שדורת להביס במנבת זו לנפי השמישי, לא ימלאנו לבו אף לנעת בה. עקבות מאוח מסוגרים קורים עליה מאן בקסנת לאחורונה, ורעד יעבר בבלו של האמין באנשים. בנסותו לישער אילו מנתלות יעלות הנפנת להעביר. גם רבות מן המסעדות, בעקר אלה של עניי הסינים און מצימות נוקוין. העצם קשה לקרא מסעדה לשלון ומספר כסאות או לוחות עץ המסתתרים מתחת השפש בעל ג קטבות בקרנות הרחובות. אך מסעדותיהם של העשירים און עולות בסאון ובקרן, מן המסעדות המפורסות בעול, ונוד משצע זה היה אחד האוחות הבולטים לתקדילי המסעדות התוריים בסין.

כתבה וציירה: א. אקסלרוד
(בסדר הבא: בוא נארוח)

13

המטבחים הסיניים, שלדעת רבים אינם נופלים מן הטבחים הצרפתיים. נחננו גם בחוש אמנותי. לכל מעשה ידיהם הם משווים צורה נאה: את האוזים, הברוזים, האפרוחים, גורי החזירים והדגים הצלויים והאפוויים הם מגישים לשולחן בשלמותם, על כרעיהם ועל קרביהם עם תבלינים ואגוזים. מלאכת הנפיק וההקנה נעשית בקמחיות כוה. עד שצורקים הטבכית נשמרת. והם נראים על השלחן כאלו היו חיים. החדר עם זה נאפס היטב. עד

הלה ומתחזרים וחולכים כלפי משח. זה זו אנה מקרה. אלא חקיר של הבקו אנצב. כלי האכל הראשונים בעולם, הם צורה כל המקלות דומה. אף החמר השם שטיחים אינו אחר - עץ, עץ פאפס ונפי עצם. שן קספי חובב - ולפיו נטן ילד למסעודו החברתי של האיש.

כי אפשר לציט מהם על גמלה בקורה המקלות נחמים רבים וטעמיים. אולקאל דרו מיני השלי רבים כל כך, קשה לתאר כיצד אפשר היה לאכלם בלי קשי. כיון שאות כל המעלה מנישים בקערות, קערה לבל מיו. ומיניהם אוחן בעמבע השלחן והמסבים כלם אוכלים. וחדו מכל קערה. בהחלה היתי שאולת ומקשה קשיות על כל מאכלי שהמש לשלחן. אך אחר שנתשיבו לי פסם ופגמים ידיו מפין הסינים. כי הם אוכלים רגלי צפרדעים, למשל, או זנבות חזירים, ביצי צפרים, סרטנים, חסילונים, גבעולי במבוק ירקים, שבלולים, חוזה של צב וכדומה. החלפתי לא לחוסף לשאלם. על טעם רותי אין להתפחם. וזך בדיהם היה טעמם של מאכלים אלה כטעם ערן. לא אוכל להחיש או לאשר את דעתם על כל המפאכלים. כי לא את כלם הצויתי לטעם, אך מאכל טיני אחד, טעים להפליא. לא

ג' אקסלרוד, "זכרונות מארץ סין: במטבחם של הסינים ומאכליהם", הארץ שלנו, 1953. 29.7

מעשייה שפורסמה בהארץ שלנו תיארה מפגש של מלכים מחמש ממלכות: זולליה, טמבליה, בולפוסיה, עצלוניה ובטלוניה, ששמותיהן מבטאים את הגרגרנות האובססיבית, ואת הסכלות והנרפות של תושביהן. המלכים מתכנסים לארוחת ערב מפוארת וזוללים

מצד אחד מבוססת המעשייה על הקוד ששלט בחברה בישראל באותה עת, שראה בביקורתיות הנאה מאוכל והטיל סנקציות על מי שלא שם סייגים לאכילה. בד בכר מציגה המעשייה בדלת האחורית וכדבר מובן מאליו מציאות חלופית שבה מוגשים הררים ססגוניים של אוכל ערב לחך.

הביקורת על אכילה חסרת איפוק מופיעה שוב ושוב בתיאורים של גרגרנות וגרגרנים, ומקושרת לשורה של תכונות שליליות. כך למשל במשמר לילדים מובא סיפורו של אדם שמן מאוד, המכונה "הזולל העצלן", שסירב להפסיק לזלול. כל הרופאים נואשו מלטפל בו, מפני שכפי שטען בעצמו, "המאכלים כל כך טעימים ומגרים את תאבוני. ואינני יכול להתגבר על עצמי". אחד הרופאים מחליט להערים עליו באומרו שגורלו נחרץ והוא עתיד למות תוך שבוע. מרוב פחד מאבד הגרגרן העצלן את תאבונו ומצליח לרדת במשקל (וללא שום), "תרופת הפחד, או הזולל העצלן", משמר לילדים, (1.12.1949).

1.12.1949 מ ש מ ר ל י ל ד י ם

תרופת הפחד, או הזולל העצלן

הביתה. לקיור בנספרי דברי הנכנס ולשאל בטקנים.
אולי אפסא הירופא אסרת עשילין.
למסרת צב הירופא וקא של הזולל העצלן.
וקני מצרכים וקדקאיים.
- קה. אדוני מסקנו. - קרא הירופא בעצור
כב - שום הירופא כבר לא סגור לקו סקריה
מקטרים. פשלמי בטקנים. גולרף נהרף. אדוני
- גוללי נהרזו - פשל הזולל העצלן
קטלה.
- כן. אדוני. סטר וקחיב את הנצואה שלך
וספל את כל אספוף. קפשוף שקבא נמים סן תיום
סוה נגור גולרף למות.
- קעם אלימים - קרא הזולל העצלן פאימה
קבה - פקה קאמת סקנון כרצינות!
- קתולט אדוני - אסר הירופא בעצור. -
מקטרים וטקנים. שלף לבנת. אינם מקטרים
אף פנבו
- ואין כל פסח העצלן
- אין וכי מה יוכל צעם לקשות נגנר
גולו!
ב
ביום השמיני התקשר לטרוור של הירופא אדם
נה ויפה'האר. וקרא במסתי נעם אל הירופא:
- שערן שקנמן. נבל ויפכה'את-תקניות
אטה עור סטימר לקיות רופא. נמר נשמי'מערך שר
מוף אינה פסח הסקס ביו. בעור שקבא נמים
מבות אסרף ואני. סמסור. סמריה וקבסתי את
נצואה שלי. סקתי את כל אספוי - שקבא נמים
ושקבא לילת לא אסלמי ולא נעמי וקב נרדמי
סמסר כל פסון ומה תיום השמיני. ואני מי וקבו
מקסטק הירופא ואמר:
- אפל נדקת לי שקבתי רותם בעשור חסנו סוה
קצחו נרבה רומיו ואף לא ורנה אדם
נהנון שקבא נמים ושקבא לילת בסטר'נות קנה
- וקבו נמי. סמסר - אסר הירופא.
- אינה סמסר
- סמסר. וזתי הירופא שמקצתי בעכילי
נרדמי. שפלקת את שלוחתה בנאקנות
- אף סה. נה לא קנה כרצינות ואני שמסתי
שעלי למות מקטרו
- טוב קאר שמסכת קר. אסרת לא קוים
סרוף לזולל. שום הירופא לא תיקה עוזרת לך.
- קו. אפל. אפל. מילק'לסוית. לריוף.
לי קצת קצוה. ששני - קרא סמסר'קנות.

א
איש עשיר אסר קנה לתיים פאר אסר גרונ.
מפטר עד קרב לא קנה עישה דר. אלא אוכל
ושון. ישו ואוכל. לכן קראו לו הנריות. הזולל
העצלן.
מססת ולילתו סמסרה נעליתו נכבה מסמן
וקלף סיום ליום. עד כדי קר. שיום אסר לא יוכל
קנה לזו יתר סקסומו.
מסחיל הזולל העצלן לשאל בעקבים של
רופאים שונים. אף אף רופא לא עלה קרו למטע
את הזולל העצלן סולילתו סמסרה.
[הזולל העצלן מסמן וקלף סיום ליום.
יום אסר הניצה לאוני השמינה. הירופא
גזיל מסמנן פציר מסמיקה. והירופא טקס קאר -
אין חלי אסר אין קרו לקבא.
שעלת הזולל'העצלן לקראו לרופא ואמר לו:
- קה. אדוני הירופא. וזני גולרף ומשמן
סיום ליום. אם לא אפסא הירופא למסתי את סמסר'
סן כנפסי - סופי למתו
- עלף לסמטנצ יסר - משיב הירופא.
- נתי. שאיני יכול - קרא הזולל העצלן.
- ולמכל פחות. גם כן אינם יכול
- קה. אדוני הירופא ודמי שאיני יכול
מסאקלים כל קר סמסרים וקורים את סמסוני. ואיני
יכול למסנר על עצמי.
- וקבו צוה שקיטי לך סמאקלים לא טקסטים.
- וחיפשני שאין סמאקלים נשאלת פעולת. אדוני
הירופא
- טוב. - אסר הירופא. - אני בעקפו שלך

"תרופת הפחד, או הזולל העצלן", משמר לילדים, 1.12.1949

רשימה שפורסמה בגיליון חג של הארץ שלנו בשנת 1951 לכבוד חג הפורים, תיארה באופן סאטירי את משלוח המנות בעיר אינמח, המקבילה של חלם. הסאטירה התמקדה אומנם באווילותם של תושבי העיר, אבל בדלת האחורית הובלע בתיאור השוטים באינמח גם תיאור מעורר תיאבון של פריטי המזון שנכללו במשלוח המנות: "ולתפארת הצלחת / מלכד בטנים וגרעינים / הוסיפו גם פלאי־מרקחת – / מין גלידה עם תופינים. / ולהגביר מצב הרוח – / שמו פלפלים שלוקים / בתוך ציר של דג־מלוח / עם עסיס אפרסקים" (עודד אבישר, "משלח מנות בעיר אינמח", הארץ שלנו, 21.3.1951).

תיאור משלוח המנות הזה עומד בניגוד חריף לתיאור של משלוח מנות צנוע ששלחו בדמיונם ילדים בארץ זה לזה. אומנם משלוח המנות אירע רק בדמיונם של הילדים, אבל אפילו כך לא יכלו הילדים להעלות בדעתם אלא מנות צנועות ודלות בלבד: "כביתה של לאה שחקה החברה, / והיא ראשונה שקימה המצוה. / שלחה לחנגה פרוסת עגה, / לנעמן – אזני המן, / לאוריה – סכריה / לאליקים – זוג צמוקים, / ליונתן אגוז קטן / ולמרגלית – אשכולית" (דבורה לבנון, "משלוח מנות", הצופה לילדים, 11.3.1952). כמה סיפורי עם ואנקדוטות תיארו באופן סאטירי או גרוטסקי דמויות חמדניות בהקשר של אוכל. אחת האנקדוטות, שפורסמה במשמר לילדים, סיפרה על אדם ערמומי בשם טרס שמנצל את תאוות הבצע של צורף כדי לזכות בארוחת חינם. טרס מעמיד פנים שברשותו מטיל זהב, והצורף מזמין אותו ל"ארוחה הגונה", בתקווה לרכך אותו לקראת המשא ומתן. לאחר שטרס אכל בתיאבון רב את הארוחה שהוגשה לו והשביע את רעבונו, ביקש הצורף לדון במחיר מטיל הזהב והציע לשלם עבורו אלפיים לירות. לתדהמתו ענה טרס להצעתו: "טוב מאוד – השיב לו טרס – זה סכום ראוי להתכבד בו. כשיהיה לי פעם גוש־זהב כזה – אביאו לך!" (ללא שם), "ארוחה נאה: סיפור־עם", משמר לילדים, 10.5.1950).

סיפורי השפע ההדרוניסטיים הציגו אומנם עולם של ארוחות פאר סגוניות ועושר ללא גבולות של מזון מגוון, אבל בתשתיתם נמצא תמיד מסר של איפוק וצניעות. כך לדוגמה תיאר סיפור עם אוזבקי בשם "העני וסיר החמאה" את חלומותיו בהקיץ של אדם עני. יום אחד הוא נתקל בסיר חמאה, והפנטזיה שלו מתחיל להתגלגל. הוא מדמיין איך ימכור את החמאה ויקנה כמה תרנגולות, ואחר כך, לאחר שיפטם את התרנגולות, ימכור אותן ויקנה חזירים, שאותם ימכור לכופרים. הפנטזיה מגיעה לקיצה כאשר סיר החמאה נופל ומתנפץ, יחד עם חלמו (ללא שם), "העני וסיר החמאה", הארץ שלנו, 18.7.1951). המסר ברור: אין לשגות בחזיונות שווא על אוכל.

סיכום

למרות ההבדלים האידיאולוגיים חלקו ארבעת עיתוני הילדים אותו המסר: אוכל לא נועד להנאה, וסעודות מפוארות וארוחות ערב אקזוטיות התקיימו אומנם, אבל רק במקומות אחרים, שהיו מרוחקים בזמן ובמרחב. עם זאת, עצם תיאורם במאמרים, בסיפורים

ובמעשיות עם אפשר לקרוע חלון לעולם אחר, שונה מעולם הצנע. יחסם של עיתוני הילדים לאוכל התאפיין בימי הצנע בדואליות: עיתוני הילדים ביקשו להנחיל לקוראיהם ערכים של צניעות והסתפקות במועט, ושימשו כפלטפורמה להצגת הכללים הלא כתובים שנגעו למקומו של האוכל בחיי היום-יום, אבל במקביל השאירו מקום לעולמות אחרים; ובצד התמיכה האקטיבית במדיניות הצנע של הממשלה, פרסמו תיאורים חושניים של נשפים עשירים וסעודות דמיוניות.

*

הייתי מבקשת לסיים בהערה אישית.

באתי לעולם ב־1951 בימים של דוחק ומחסור. אני שייכת לדור שגידלו אותו להאמין שאוכל אינו "עניין של טעם" – אם נהפך את כותרת הפרק בספרו הידוע של ניק פירס *(Fiddes) Meat: A Natural Symbol, "A Matter of Taste"* – אלא רק צורך קיומי. חלק מבני דורי נשאר גם היום נאמן לערכים של שנות החמישים, של תזונה צנועה, פשוטה ולא מגוונת. אחרים, כמוני, פיתחו עניין רב באוכל ובקוליניריה ובמנות אקזוטיות מארצות רחוקות. אולי כפיצוי על ילדות שבה היו זמינים רק שני סוגי לחמים, אנו עדים כיום לסצנה גסטרונומית מגוונת ביותר – כזאת שכילדה יכולתי להיתקל בה רק בסיפורים ובמעשיות העם שאכלסו את עיתונות הילדים.

הערות

- * אני מבקשת להודות לרן קלדרון ולעיריית הלבאי על תרומתם הרבה לכתיבת המאמר.
- 1 על ייסוד "המוסף לילדים" של דבר הוחלט ב־1931, והוא ראה אור כמוסף חודשי במשך חמש שנים החל ב־10.1931.2. מפברואר 1936 החל לראות אור כשבועון ובחברת עצמאית. ראו הידיעה בעיתון דבר על הופעת השבועון בתאריך 19.2.1936. במאי 1985 התאחד עם הארץ שלנו ומשמר לילדים לשבועון בשם כולנו, ובסוף 1991 נמכר לחברת צ"צ הפקות שהוציאה לאור את פילון. ראו: רימה שיכמנטר, חבר מנייר: עיתונות ילדים ישראלית בעשור הראשון למדינה, ירושלים: יד יצחק בן צבי, 2014 (להלן: שיכמנטר, חבר מנייר); יעל דר, "בא ילד לחתום על דבר לילדים: מגויסות ואי־מגויסות בדבר לילדים בתקופת היישוב", קשר, 5 (חורף 2007), עמ' 110-117.
  - 2 תחילתו של משמר לילדים במוסף "שי משמר לילדים" בעיתון על המשמר. משנת 1945 החל לראות אור כעיתון נפרד, עד שהתאחד ב־1985 עם שני עיתוני הילדים האחרים.
  - 3 הצופה לילדים ראה אור כשבועון לילדים של עיתון הצופה של תנועת המזרחי בשנים 1947-1964.
  - 4 שיכמנטר, חבר מנייר; זהר שביט, "עיתונות לילדים", בתוך: משה ליסק וזהר שביט (עורכים), תולדות היישוב היהודי בארץ-ישראל מאז העלייה הראשונה: בנייתה של תרבות עברית בארץ-ישראל, חלק ראשון, ירושלים: מוסד ביאליק, 1998, עמ' 455-461.
  - 5 Talia Diskin, "Socializing Austerity: Imparting Legal and Moral Values in Children's Periodicals during Israel's First Years", *The Journal of the History of Childhood and Youth*, 14, 1 (2021), pp. 44-62. Project MUSE, doi:10.1353/hcy.2021.0005
  - 6 על פנטזיות אוכל במעשיות עם כערוץ לאסקפיים, ראו: Robert Darnton, "Peasants Tell Tales: The Meaning of Mother Goose", *The Great Cat Massacre and Other Episodes in French Cultural History*, New York: Basic Books, Inc. Publishers, 1984, pp. 9-65
  - 7 על הצנע ראו את מחקרתי של אורית רוזין: Orit Rozin, "The Austerity Policy and the Rule of: ..."

- Law: Relations between Government and Public in Fledgling Israel”, *Journal of Modern Jewish Studies*, 4, 3 (2005), pp. 273–290; Idem, “Food, Identity, and Nation Building in Israel’s Formative Years”, *Israel Studies Forum*, 21, 1 (2006), pp. 52–80; Idem, *The Rise of the Individual in 1950s Israel: A Challenge to Collectivism*, Waltham, MA: Brandeis University Press, 2011; Idem, *A Home for All Jews: Citizenship, Rights, and National Identity in the New Israeli State*, Waltham, MA: Brandeis University Press, 2016
- 8 זאב גלילי, “היגיון בשיגעון” (בלוג), <http://www.zeevgalili.com/2002/01/13317>
- 9 שמעון צבר (1926–2007) היה צייר וסופר. לאחר מלחמת ששת הימים עזב את ישראל במחאה והתיישב באנגליה.
- 10 אליעזר שמאלי (1901–1985) חיבר את הספרים הקלאסיים **אנשי בראשית ובני היורה**.
- 11 חלקם יהפכו מאוחר יותר לעיתונאים ידועים בישראל, ראו, שיכמנטר, **חבר מנייר**, עמ’ 122–139.
- 12 זרובבל גלעד (1912–1988) היה משורר, עורך ומתרגם, מחבר המגזין הפלמ”ח.
- 13 גורית אקסלרוד־בר־נתן (1929–2002) הייתה סופרת ילדים.